

Rapajić Ing. Nikola

Organizacija i uprava velikog gospodarstva u Engleskoj

1. — Uvod 2. — Struktura gospodarstva 3. — Tipovi (sistemi) gospodarstva 4. — Tipovi upravljanja velikim farmama 5. — Radna snaga na farmama 6. — Državna pomoć farmama 7. — Primjer velikog složenog gospodarstva 8. — Zaključak 9. — Izvori i literatura.

1. Uvod

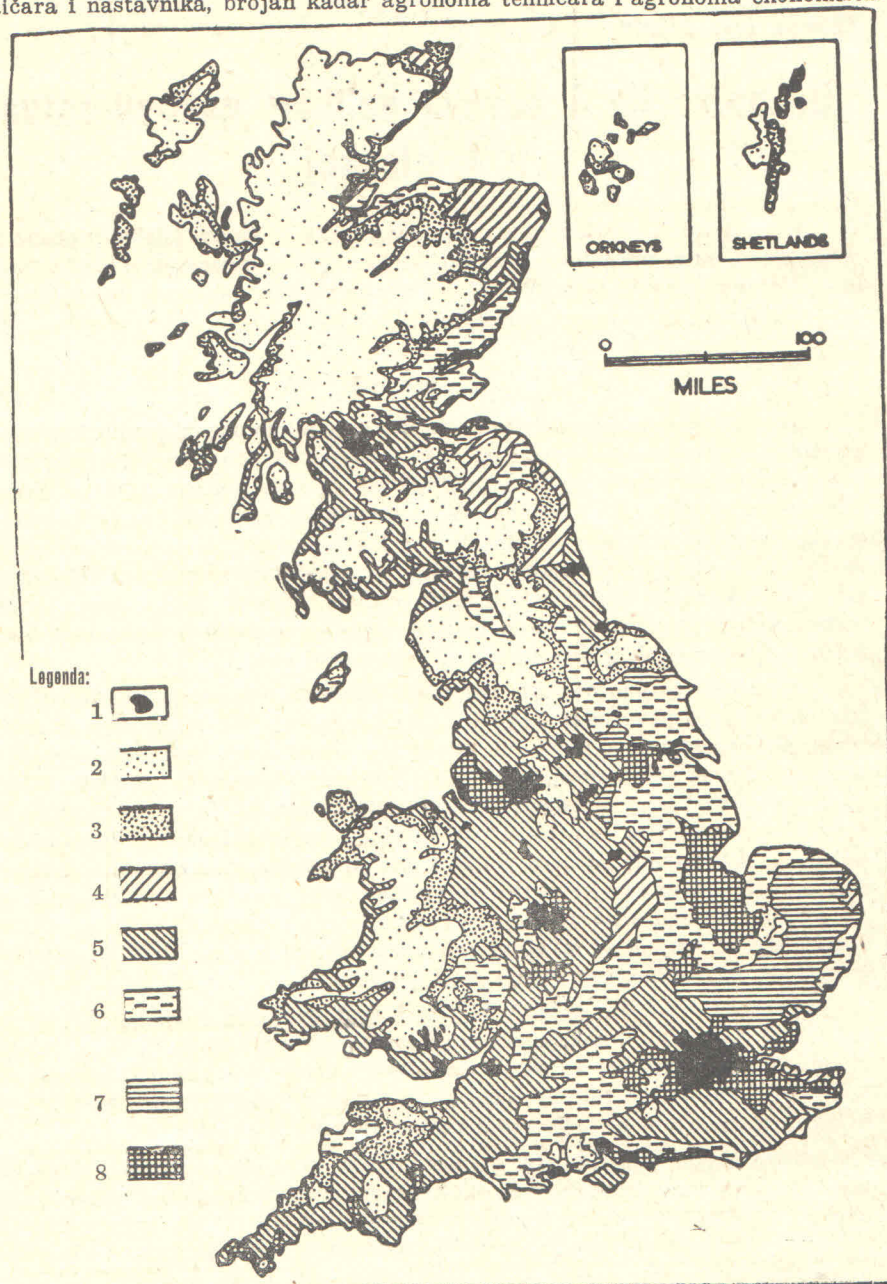
Na studiju agrarno-političkih pitanja, koji je bio organiziran u Engleskoj, za nas desetericu Jugoslavena pod rukovodstvom Naučno istraživačkog instituta poljoprivredne ekonomike i Instituta za agrarne poslove Oksfordskog univerziteta, pružila mi se prilika, da se temeljitije upoznam, pored ostalog, i s organizacijom velikih gospodarstava u Engleskoj. Kako je problem organizacije proizvodnje i upravljanja velikim gospodarstvima kod nas vrlo aktuelan, držim da ne će biti na odmet, ako iznesem, kako su organizirana i rukovođena velika gospodarstva u Engleskoj, gdje su se najprije i počela stvarati velika poljoprivredna gospodarstva na trgovačkoj osnovi.

Struktura poljoprivrednih posjeda u Engleskoj započela se mijenjati u XV. stoljeću. To je poznati Pokret ograđivanja — stvaranja sistema zatvorenih gospodarstava — koji je u Engleskoj tekao dugo, ali ipak brže nego drugdje i bio je beskompromisan. Smatra se, da je u periodu od 1455. do 1607. god. bilo u Engleskoj ograđeno 30% vlastelinske zemlje. Izmjena strukture gospodarstava sastojala se u tome, što su veliki kompleksi oranice pretvarani u pašnjake, prvenstveno za ovce, ali se i uzgoju žitarica posvećivala velika pažnja, naročito povećanju prinosa po jedinici površine. Uzima se, da se prinos pšenice po jutru udvostručio u periodu između god. 1650. — 1785. Ograđivanjem su stvarani veliki zaokruženi posjedi, koji su pružali i mogućnost za racionalno vođenje poljoprivrede.

Mijenjao se i način držanja zemlje. Mnogi zemljoposjednici počeli su davati svoje zemljište u zakup. Tako se razvio sistem zakupa, koji je i danas dominantan u Engleskoj i više razvijen, nego u bilo kojoj drugoj zemlji. Nastale su kapitalističke farme, većinom po klasičnoj shemi: vlasnik zemlje — zakupac (farmer) — poljoprivredni radnik. Seljaka je nestalo.

Sistematskim razvijanjem poljoprivrednih naučnih ustanova i škola, dobro organiziranom agronomskom savjetodavnom službom, primjenom tekovina nauke i tehnike i stečenih iskustava u procesu poljoprivredne proizvodnje postižu se veliki prinosi, proizvodnost rada je na visokom stepenu u odnosu na privredno nerazvijene zemlje, ali je još uvijek vrlo niska u odnosu, na najra-

zvijenije zemlje, (vidi tabelu I.) Zato je težište nastojanja u oblasti poljoprivredne proizvodnje u sadašnjem momentu na postizanju što veće proizvodnosti rada. Na tome rade brojne naučno-istraživačke ustanove, poljoprivredne škole, velik broj poljoprivrednih naučnih radnika, agronoma praktičara i nastavnika, brojan kadar agronoma tehničara i agronoma ekonomista.

Sl. 1. Raspodjela glavnih sistema gospodarenja u Velikoj Britaniji (1 gradska područja, 2 ovčarska gospodarstva, 3 uzgojna stoka, 4 uzgoj i tov stoke, 5 mljekarstvo, 6 ratarstvo-stočarstvo, 7 ratarstvo, 8 intenzivno gospodarstvo).

T a b l i c a I

Produktivnost rada u poljoprivredi po čovjek-satu izražena u Međunarodnim
jedinicama (po prof. Clarku) u Velikoj Britaniji
u osnovu na neke druge zemlje

Z e m l j a:	G o d i n a:	J e d i n i c a:
Brazilija	(1950)	0.072
Čile	(1935-9)	0.075
Japan	(1951)	0.075
V. Britanija	(1950-2)	0.117
Novi Zeland	(1950)	1.340
Australija	(1951-2)	0.650
Kanada	(1950-2)	0.443
Danska	(1950-2)	0.413

2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava u Engleskoj i Velsu

T a b l i c a II*
površine zemlje poljoprivrednih gospodarstava u Engleskoj i Velsu
u 1951. godini (po kategorijama gospodarstava)

	Ukupno	Do 5 akra	5 — 15 akra	15 — 20 akra	20 — 30 akra	30 — 50 akra	
Engleska i Vels	24,465.721	214.970	634.815	302.022	667,512	1,594.698	
	50 — 100 akra	100 — 150 akra	150 — 300 akra	300 — 500 akra	500 — 700 akra	700 — 1000 akra	1000 i dalje akra
	4,273.587	3,792.315	6,882.992	3,892.510	1,213.238	776.730	720.332

T a b l i c a III*
Broj poljoprivrednih gospodarstava u Engleskoj i Velsu u 1951. godini
(po kategorijama)

	Svega	Do 5 akra	5 — 15 akra	15 — 20 akra	20 — 30 akra	30 — 50 akra	
Engleska i Vels	337.198	80.866	73.069	17.691	27.460	40.743	
	50 — 100 akra	100 — 150 akra	150 — 300 akra	300 — 500 akra	500 — 700 akra	700 — 1000 akra	Preko 1000 akra
	60.012	31.185	33.510	9.110	2.097	957	496

*) Uzete su u obzir oranice i zasijani travnjaci, prirodni pašnjaci nisu u-
zeti u obzir. Gospodarstva, koja imaju samo prirodne pašnjake isključena su.

T a b l i c a IV.

Procentualni odnosi grupa velikih farma po kategorijama

Veličina grupe akri	Raspodjela površine %	Raspodjela farma %
50 — 99	17,6	16,4
100 — 150	45,5	8,5
150 — 299	28,3	9,1
300 — i više	24,7	3,1

Od ukupnog broja u Engleskoj i Velsu, na velike farme otpada 37,1⁰/₀, ali one posjeduju 86,1⁰/₀ svega zemljišta. Prema tome, vidi se, da su velike farme u Engleskoj i Velsu osnova poljoprivredne proizvodnje, iako ih po broju ima gotovo dvostruko manje nego malih farma.

T a b l i c a V.

Odnos gradskog* i seoskog* stanovništva prema stanju 1951. (u postocima)

Zemlja	gradsko	seosko
Engleska	81,4	18,6
Vels	69,8	30,2
Škotska	69,9	30,1
Sjeverna Irska	53,1	46,9
Island	40,5	59,5

T a b l i c a VI.

Gustoća stanovništva 1952.

Zemlja	lica km ²	Zemlja	lica km ²
Ujedinjeno kraljevstvo	207	Holandija	320
Engleska i Vels	291	Danska	101
Sjeverna Irska	97	Jugoslavija	65
Škotska	45	Norveška	10

T a b l i c a VII.

Žena na 1.000 muškaraca u različitim grupama starosti

	Gradsko	Poljoprivredno
Svih doba starosti	1.108	974
15 — 24 god.	1.158	749
25 — 34 „	1.043	939
35 — 44 „	1.041	945

T a b l i c a VIII.

Stanovništvo po zanimanjima u civilnim poslovima, u Velikoj Britaniji lipanj 1954.

	u postocima
Industrija	40,10
Stručnjaci, financija i različite službe	17,81

Distribucija (trgovina)	12,03
Transport i komunikacije	7,59
Građevinarstvo i kontrakti	6,34
Javna administracija	5,84
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4,76
Rudarstvo i kamenolomi	3,87
Plin, elektricitet i voda	1,66
	100,00

T a b l i c a IX.

Stalni i povremeni poljoprivredni radnici (isključivši farmera i ženu)
u lipnju 1953. (u 1.000)

	Stalni radnici			Povremeni radnici			Svih radnika
	Muški 15—21	21 +	Žene i djevojke	Muški 15—21	21 +	Žene i djevojke	
Engleska i Vels	75	400	45	10	94	59	683
Škotska	12	57	11	1	8	7	96
Sjeverna Irska	6	58	11	3	11	3	62

T a b l i c a X.

Srednja gustoća poljoprivrednih radnika

(stalni i povremeni radnici na 1.000 akri (400 ha) oranica i travnjaka
na oranicama, u lipnju 1953. godine).

	radnika	(isključivši farmera i ženu)
Engleska	29	
Vels	18	„ „ „
Škotska	22	„ „ „
Sjeverna Irska	27	„ „ „

T a b l i c a XI.

Odnos porodične i tuđe radne snage u poljoprivredi
Engleske i Velsa, prema procjeni 1950.

	Članovi porodice uključivši i one, koji sudjeluju u upravi*	Tuđa radna snaga	Ukupno radnika
	%	%	%
Odrasli muškarci	11,5	62,8	74,3
Omladina	4,2	11,8	16,0
Žene	4,2	5,5	9,7
	19,9	80,1	100,0

T a b l i c a XII.

Podjela odraslih muških poljoprivrednih radnika* po vrstama
zanimanja u Engleskoj i Velsu, prema procjeni 1950. god.

Vrsta zanimanja	Odnos prema ukupnom broju %	Vrsta zanimanja	Odnos prema ukupnom broju %
Sudionici u upravljanju	5,5	Vozači kamiona	0,5
Grupovode i predradnici	5,5	Opći radnici	45,0

* Isključivši farmere i njihove žene.

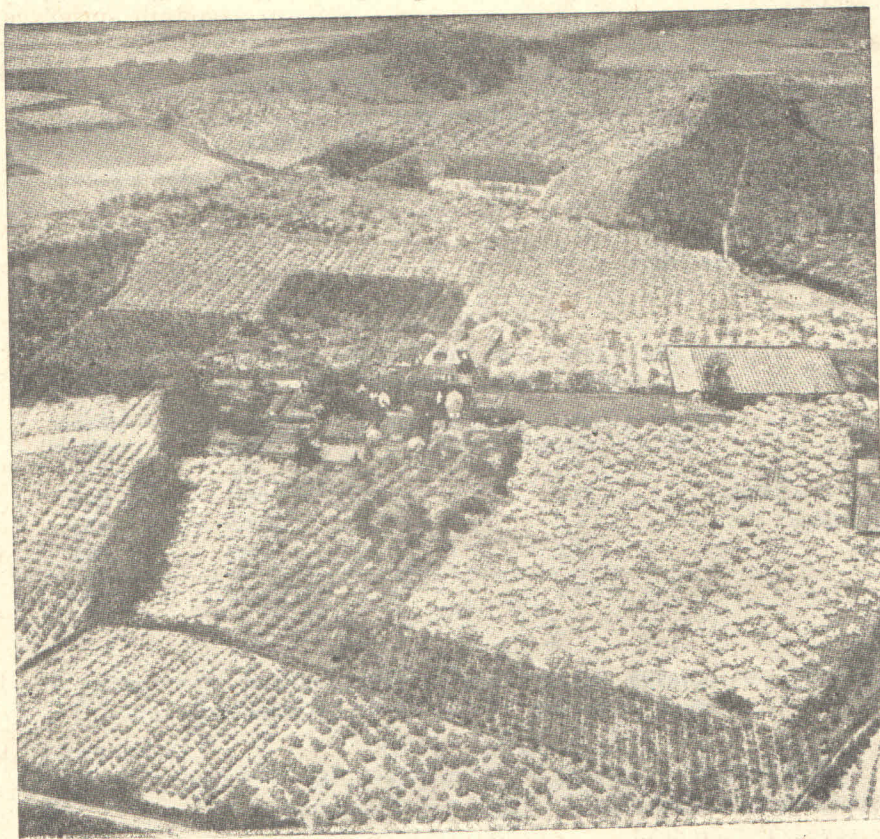
Kravari	7,5	Vrtlari u trgovačkim vrtovima	8,5
Drugi stočari	6,0	Radnici za assiliranje	2,0
Konjušari	3,0	Neplaćeni radni članovi porodice	6,5
Vozači traktora	10,0		100,0

3. Tipovi (sistemi) gospodarenja

Poljoprivredna proizvodnja u Engleskoj već je odavna rajonirana, a pojedina gospodarstva racionalno specijalizirana. Ovaj proces tekao je uglavnom pod utjecajem ove tri grupe faktora:

- 1) grupa prirodnih faktora,
- 2) socijalno-ekonomska grupa i
- 3) grupa historijskih faktora.

Prvenstveno pod utjecajem tih faktora, formiralo se u Engleskoj više tipova gospodarenja (17), a osnovnih ima 7 (vidi sl. 1.), i to:

Sl. 2. Primjer površina na kojima se drži uzgojna stoka.

1) Brdska voćarska gospodarstva. Proizvodi su janjci i vuna. To su pašnjačka gospodarstva sa stalnim i grubim podvodnim pašnjacima.

2) Gospodarstva za uzgoj stoke (vidi sl. 2.). Gaje se goveda i ovce, obično na malim jedinicama (farmama). Proizvodnja je malena.

3) Gospodarstva za uzgoj i tovljenje stoke. U ovom sistemu ističe se tovljenje goveda. Ovo su nešto veće farme. Osnov ishrane su prirodne i umjetne livade.

4) Mliječna gospodarstva. U ovom sistemu osnovna gospodarstva su mliječna, ali ima i mješovitog tipa.

5) Ratarsko-stočarska gospodarstva. Glavna je ratarska proizvodnja, ali se u ovom sistemu kombinira i držanje uzgojne stoke, uzgojna i tovana stoka, te mliječna stoka.

6) Ratarska gospodarstva. Proizvode uglavnom ratarske proizvode za tržište. Stočarstvo u ekonomici ovih gospodarstava ima sekundarno značenje.

7) Intenzivna gospodarstva (vidi sl. 3.). U ovu grupu pripadaju gospodarstva, različitih proizvodnih smjerova, a naročito intenzivno trgovačko povrtlarstvo, specijalni voćnjaci, svinjogojstvo i peradarstvo. Površine su malene (mala gospodarstva). Glavni prihodi su im od rada i uloženog kapitala.

4. Tipovi upravljanja velikim farmama

U primjeni su uglavnom dva tipa upravljanja:

- 1) Unitarni i
- 2) Multipli.

Kod unitarnog tipa jedno lice (zakupac, vlasnik farme ako je sam obrađuje, ili upravitelj), rukovodi farmom, kao cjelinom eventualno uz pomoć rukovodioca za jednu granu (na pr. stočarstvo). Neposredan nadzor nad radnicima obavljaju predradnici ili nadzornici, koji također rade sve poslove. Ovaj sistem upravljanja primijenjuje se obično na farmama veličine 200—400 akri.

Kod multiplog tipa (vidi shematski prikaz), koji dolazi do izražaja na najvećim farmama, (ponajčešće na složenim), zakupac, odnosno vlasnik farme, vodi opću politiku farme, a poslove provode u život generalni direktor (ili pomoćnik farmera), koji rukovodi, na pr. biljnom proizvodnjom i po potrebi zamjenjuje farmere. Upravitelj stočarstva, nadzire čitavo stočarstvo na gospodarstvu. Direktori pojedinih jedinica, malih farma, koje sačinjavaju ovo gospodarstvo, brinu se za čitavu proizvodnju na jedinici, kojom rukovode i pored toga rade sve manuelne poslove, kao radnici. Biljnu proizvodnju vode direktno, također i mašinsko-traktorski park, a stočarstvo, o kome vodi brigu rukovodilac stočar-

Sl. 3. Primjer intenzivnog gospodarenja.

stva, nadziru. Na svakog rukovodioca stočarstva otpada površina od 150 akri, sa 60—80 krava ili 120 teladi.

Svaki direktor može samostalno obavljati poslove, sve dotle dok se ne pojave veće poteškoće, koje ne mogu sami riješiti. Inače rukovođe po vlastitoj inicijativi, samostalno rade i rukovodioci stočarstva u pogledu izvođenja poslova. U kancelariji takvog gospodarstva rade obično 2—3 čovjeka.

5. Radna snaga na farmama

Od ukupne radne snage u Engleskoj zaposlene na farmama, 80% otpada na radnike, koji nisu članovi porodice. 20% otpada na članove porodice, izuzevši farmere i njihove žene od ukupnog broja radnika 45% otpada na nespecijalizirane radnike. Dakle, više od polovice radnika su specijalizirani u pojedinim poslovima. Budući da na malim farmama radi uglavnom nespecijalizirana ra-

dna snaga, izlazi, da je velika većina specijaliziranih radnika zaposlena na velikim farmama.

Iz navedenih podataka vidi se, da je u poljoprivrednoj proizvodnji zaposlen relativno vrlo mali broj ljudi, gotovo 10 puta manje nego u industriji.

Osobito je jako malo zaposleno na poljoprivrednim radovima žena i djevojaka. U selu uopće ima malo žena, u odnosu na muškarce. Tako, dok u gradu postoji znatan višak žena, u odnosu na muškarce u selu je manjak žena prema broju muškaraca. Ta činjenica predstavlja u Engleskoj važan socijalni i ekonomski problem sela. Zato je na pr. jedan od zadataka Organizacija mladih farmara (The Young Farmers' Clubs) da rade na poboljšanju tog odnosa.

Dalje, važna je činjenica, naročito s agrarno-političkog stajališta, da Ujedinjeno Kraljevstvo (pogotovo posebno uzeti Engleska i Vels) pripada među najgušće naseljene zemlje. To uz druge komponente daje posebno obilježje i organizaciji poljoprivredne proizvodnje i mjerama, koje Vlada primjenjuje radi reguliranja te proizvodnje.

T a b l i c a XIII.
Način stimuliranja rukovodilaca na farmama
(Primjer sa 60 velikih poljoprivrednih poduzeća)

Način stimuliranja	Postotak od profita %	Prema financijskom uspjehu %	Prema pri-nosima u stočarstvu %	Prema pro-danim proiz-vodima %	Prema učin-ku rada (br. praz, haitd.) %	Broj onih koji ne pri-maju stimu-laciju %
Položaj (rang) rukovodioca						
Direktor glavni	11	11	—	2	—	75
„ odjeljenja	4	11	7	—	—	78
Predradnik glavni	6	12	3	—	1	77
„ odjeljenja	—	—	3	—	3	95
Vođa stočara	3	6	16	12	1	63
Vođa traktorista	4	4	—	—	36	56

Stimuliranje rukovodećeg osoblja na farmama

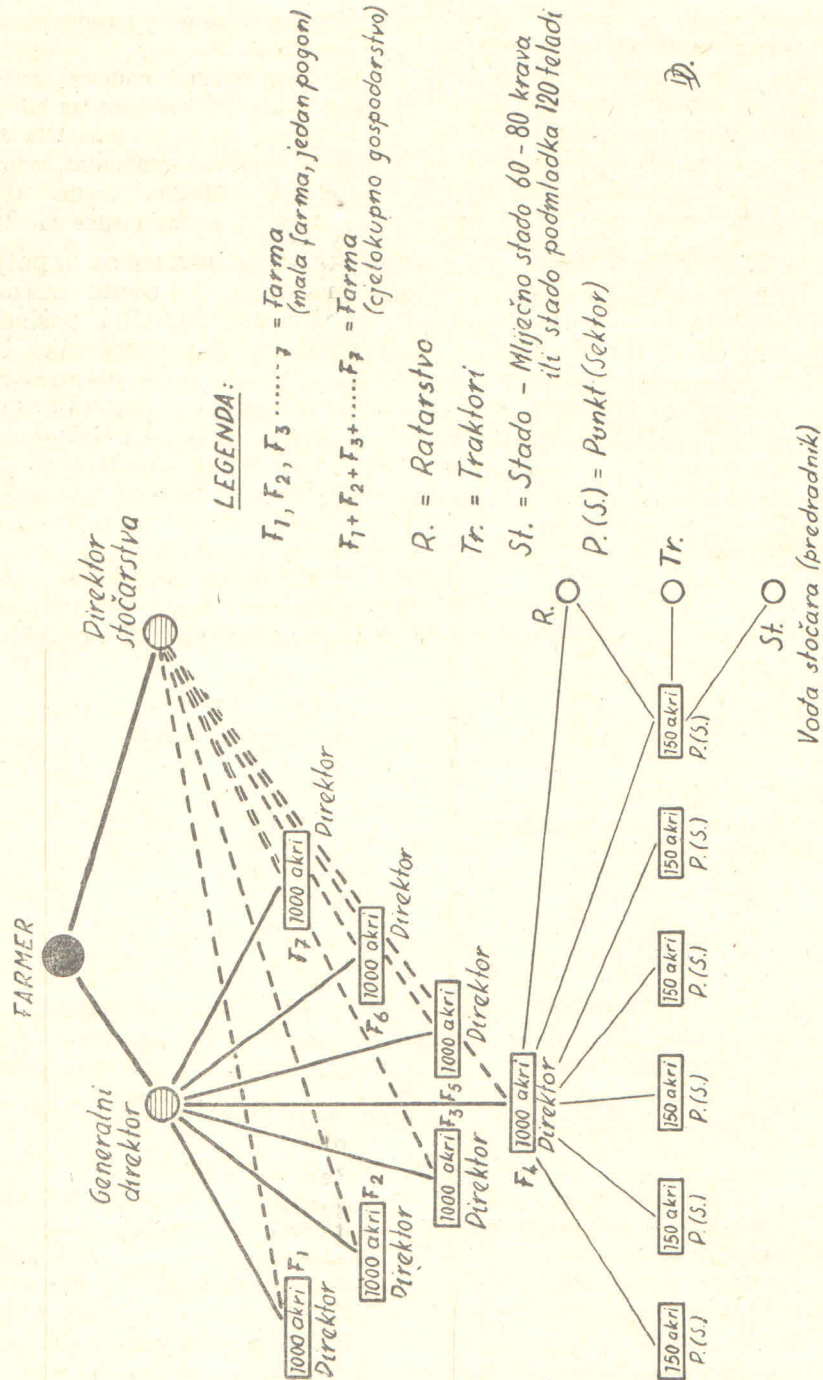
U Engleskoj postoji praksa stimuliranja rukovodećeg osoblja na farmama. Uvedeno je više načina stimuliranja. Ipak, stimuliranje rukovodećeg osoblja slabo je rašireno, mali broj farma ga prakticira, kako nam to pokazuje tablica br. XIII.

Nadnice poljoprivrednih radnika

Nadnice poljoprivrednih radnika regulirane su u Engleskoj zakonskim propisima. Već 37 godina vrši se kontrola nadnica poljoprivrednih radnika. Zakonodavstvo o nadnicama poljoprivrednih radnika datira od 1927. god. Tada su doneseni propisi o minimalnim nadnicama. Radi pravilnog provođenja ovih odluka osnovan je Odbor za nadnice u poljoprivredi. Po okruzima su imenovani komiteti, koji su imali savjetodavne funkcije. Ovi komiteti radili su do god. 1921. kada su osnovani Mirovni odbori, i ovi su radili na dobrovoljnoj bazi. Godine 1924. donijela je laburistička vlada Zakon o poljoprivrednim nadnicama

ORGANIZACIONA SCHEMA SLOŽENOG GOSPODARSTVA - MULTIPLI TIP UPRAVLJANJA

220

Centralni organ za poljoprivredne nadnice sastojao se od 8 poslodavaca, 8 predstavnika poljoprivrednih radnika i 5 nezavisnih lica, koje je postavljao ministar. Ovo tijelo malo se brinulo za stanje poljoprivrednih nadnica; gotovo sve poslove u tom pogledu obavljale su lokalne vlasti. Po kotarima su bili osnovani komiteti jednakog sastava, s tom razlikom, da su u njima bila dva nezavisna člana. Ovih komiteta bilo je 47. Bile su utvrđene minimalne nadnice za mušku radnu snagu, za žensku radnu snagu i za omladinu. Godine 1938. Laburistička vlada uvela je godišnji plaćeni odmor za poljoprivredne radnike.

Godine 1948. donijela je Laburistička vlada novi zakon o poljoprivrednim nadnicama, koji je i sada na snazi. Po ovom zakonu Centralni odbor za nadnice sastoji se od 8 predstavnika poslodavaca, koje imenuje Nacionalna unija farmera, 8 predstavnika poljoprivrednih radnika, koje imenuje Nacionalna unija poljoprivrednih radnika, 3 Nacionalna unija transportnih i općih radnika i 5 ministar poljoprivrede i ribarstva; jedan od ovih je predsjednik. Pored ostalog, ovaj Odbor daje uputstva u vezi s plaćenim godišnjim odmorom, podupire poljoprivredne radnike da dobiju na farmama kuće za stanovanje, vrt i t. d. Po kotarima postoji i sada 47 komiteta, ali s ograničenim funkcijama, jer se nadnice ne određuju iz Centra. I po ovom zakonu određene su minimalne nadnice i minimalan broj sati u nedjelji. Farmer mora platiti minimalnu nadnicu i onda, kad ne može radnika zaposliti predviđeni minimalni broj sati u tjednu (47).

T a b l i c a XIV.

Minimalne nedjeljne nadnice poljoprivrednih radnika
izgledaju ovako:

Za muške radnike:		Za ženske radnike:	
godine starosti	nedjeljno šilinga	godine starosti	nedjeljno šilinga
21 i više	120	21 i više	91
20 — 21	105	18 — 21	85
19 — 21	96	17 — 18	71
18 — 19	87	16 — 17	61
17 — 18	76	15 — 16	49
16 — 17	64		
15 — 16	56		

T a b l i c a XV.

Minimalne nadnice po satu za povremene poljoprivredne radnike
i radnike u akordu:

Muška radna snaga:			Ženska radna snaga:		
godine starosti	po satu šilinga, pensa		godine starosti	po satu šilinga, pensa	
21 i više	2	7	21 i više	1	11
20 — 21	2	3	18 — 21	1	10
19 — 20	2	1	17 — 18	1	6
18 — 19	1	10	16 — 17	1	4
17 — 18	1	7	15 — 16	1	1
16 — 17	1	4			
15 — 16	1	2			

Za rad na praznične dane odrasli muškarci dobivaju po satu 3 šilinga i 10 pensa, a odrasle žene 2 šilinga i 11 pensa.

Za prekovremeni rad plaća se odraslim muškarcima 3 šilinga i 2 pensa, a odraslim ženama 2 šilinga i 5 pensa. U ovom pogledu utvrđene su plaće i za ostale dobne kategorije. Zakonom utvrđene su i plaće djeci, zatim i neke druge kategorije plaćanja.

O nadnicama poljoprivrednih radnika, uvjetima njihova života i pitanjima zaposlenja posebno se bavi Nacionalna unija poljoprivrednih radnika, koja je vezana za Laburističku partiju. U pogledu organiziranja poljoprivrednih radnika javljaju se poteškoće zbog toga, što su jako raštrkani po izoliranim farmama i zbog drugih razloga, tako da ih ima samo jedna trećina organiziranih u toj Uniji.

6. Državna pomoć farmama i prihodi farma

Država daje pomoć farmama u svrhu povećanja proizvodnje na više različitih načina. U tom sistemu pomaganja farma na prvo mjesto dolaze garantirane cijene. Na osnovu utvrđenih proizvodnih troškova farma, utvrđuje se cijena za više najvažnijih poljoprivrednih proizvoda, koje farmer mora postići, da bi osigurao zadovoljavajući prihod farme (u prosjeku 10% od uloženog kapitala). Ukoliko farmer ne postigne takvu cijenu na tržištu, država mu iz posebnog fonda plaća razliku. Na taj je način farmeru dobit osigurana, ako gospodari prosječno, za prilike u Engleskoj. Dalje država pruža pomoći preko socijalnog staranja, daje pomoći za nabavku stočne hrane, gnojiva, poljoprivrednih strojeva, za uvođenje vodovoda na farmu, za izvođenje drenaža, za osvajanje novih površina, za postignute značajne uspjehe u proizvodnji i t. d. Ove i neke druge subvencije, koje se daju iz fondova Ministarstva ishrane i Ministarstva poljoprivrede i ribarstva iznose £ 300,000.000 za godinu što predstavlja glavnu sumu svih subvencija za poljoprivredu.

Prihodi farma

Tablica XVI.

Klasifikacija farma prema prihodu

(podaci dobiveni na osnovu ispitivanja 2.000 farma 1950/51. godine)

Čisti prihod farma £	Postotak od ispitivanog broja farma
Preko 201	4,4
1 — 200	5,2
0 — 200	11,2
201 — 400	14,6
401 — 600	14,6
601 — 800	10,3
801 — 1000	8,9
Preko 1,000	30,8

Prema ovim podacima izlazi, da oko 100 t sto farma radi s gubicima i pored svih pogodnosti, koje farme u Engleskoj uživaju i od kojih sam najvažnije naveo. Dalje, interesantno je konstatirati, na osnovu ovih podataka, da oko 65% farma ima čisti godišnji prihod od £ 400 na više, dakle od sume, koja se u Engleskoj smatra dovoljnom da osigura zadovoljavajući životni standard jednoj porodici (prosječna plaća agronoma u kotaru iznosi £ 450 na godinu).

7. Primjer velikog složenog gospodarstva

Takav tip organizacija gospodarstva pruža nam farma zakupca Rex Petersona, koju smo, među ostalim, posjetili za vrijeme boravka u Engleskoj.

Ukupne površine farme iznose 7 021 akri, a 1954. bile su korištene ovako:

2.041 akri	—	ječam
145	„	— pšenica
73	„	— zob
931	„	— kelj
150	„	— direktno posijane trave
3.680	„	— trave

Od ukupne površine pod žitaricama, usijano je trava (u žitarice) na površini od 1.782 akra.

S t o k a

Od stoke, na farmi se gaje samo goveda i to, mliječna krava i podmladak, od koga najbolja grla služe za reprodukciju vlastitog stada, ostalo se prodaje za klanje. Prilikom našeg posjeta na farmi je bilo 1.413 muznih krava i 1.364 komada podmlatka. Stoka se hrani na paši, ansilažom i krepkim krmivima. Sijeno ne proizvode i rijetko ga daju stoci. Srednja potrošnja koncentrata po muznoj kravi iznosila je 1952-53. godine kg 600, što iznosi u novčanoj vrijednosti £ 5. Prosječan prihod po kravi bio je 1952-53. oko 100, a prosječna muznost po kravi 650 galona (oko 3.200 l.). Neposredno poslije rata davane su muznim kravama mnogo veće količine koncentrata, pa su iz godine u godinu smanjivane, te izgleda postoji tendencija i daljeg smanjivanja.

Organizacija ratarstva

Ova farma je tip složenog gospodarstva, a sastoji se od 7 manjih farma, samostalnih proizvodnih jedinica. Svaka od ovih proizvodnih jedinica ima površinu od oko 1.000 akri (oko 400 ha) koja je podijeljena na blokove (pункtove) površine od oko 150 akri (oko 60 ha), Svaka tabla razdijeljena je na pet polja od po 30 akri. Plodored je peteropoljni: 1) tri polja su pod travama, 2) jedno polje je pod krmnim keljem i 3) jedno polje pod ječmom (i zobi).

Organizacija stočarstva

Na gospodarstvu se od stoke drže samo goveda. Sva goveda podijeljena su na stada krava, a ima ih 24—30, tako da u svakom stadu ima po 60—80 krava i stada teladi sa po 120 komada teladi. Od pasmina zastupljene su: 10 stada Đeršej krava, 9 stada Irskih krava i 5 stada Istočnofrizijskih krava. Ukupno, godine 1954. bilo je 1.364 komada teladi i 1.413 muznih krava.

Organizacija upravljanja rada

Broj i struktura osoblja zaposlenog na gospodarstvu

1) Farmer	1
2) Pomoćnik farmera	1
3) Direktor stočarstva	1
4) Direktor farma	7
5) Traktorista	35
6) Radnika u stočarstvu	74
7) Kancelarijsko osoblje	3

Svega 122

Ovo osoblje raspoređeno je na gospodarstvu ovako: (vidi shematski prikaz multiplog tipa upravljanja) farmer, pomoćnik farmera, direktor stočarstva i kancelarijsko osoblje su u upravi gospodarstva. Pojedini farmama rukovode direktori i oni su na farmama. Ostala radna snaga je raspoređena tako, da na svakom bloku rade u principu po dva čovjeka u stočarstvu od kojih je jedan rukovodioc stočarstva na bloku, odnosno ukupno 12 ljudi. K tome treba dodati još jednog radnika, koji ovu dvojicu zamjenjuje, kad ne rade, koji radi s traktorima, pomaže na pojedinoj farmi muzačima i radi druge poslove. To je i opet u principu, ustvari, na svakih 200 akri dolaze 3 radnika.

Na gospodarstvu su zaposleni samo stalni radnici, sezonske radnike ne koriste. Ženske radne snage nema praktično na gospodarstvu. Od ukupnog postojećeg broja radnika, jedna trećina su praktikanti (mladići, koji se kane upisati na neku poljoprivrednu školu ili poljoprivredni fakultet).

U pogledu stručne spremlje ljudi, koji rade na rukovodećim mjestima, uglavnom je težište na stečenom praktičnom iskustvu. Tako su direktori pojedinih farma, uglavnom bez školske stručne naobrazbe, a najviša školska naobrazba, onih koji je imaju, jest niža poljoprivredna škola. (Kod toga treba imati u vidu, da su u Engleskoj u gospodarstvima uvedeni stalni plodoredi, koji se na jednom gospodarstvu ne mijenjaju decenijama, da se uzgaja svega nekoliko kultura, da je agronomska savjetodavna služba dobro organizirana i vrlo efikasna, transport, komunikacije i tržište su vrlo dobro uređeni, poslovi su mehanizirani i t. d.)

Radnici na gospodarstvu rade prosječno na dan 5 sati. Ako rade dulje na nekom poslu ili ako po svršenom svome radu (normi) ispomažu na drugim poslovima, to im se plaća posebno. Kravari imaju jedan dan u nedjelji slobodan.

Traktori stoje pod neposrednim rukovodstvom direktora pojedinih farma (pojedinih proizvodnih jedinica). Prosječno na čitavom gospodarstvu ima 60—70 traktora i 12 kombajna.

Svi radnici, koji rade pod neposrednim rukovodstvom direktora, a to su uglavnom traktoristi, imaju fiksnu mjesečnu plaću, koja iznosi prosječno £ 48, ako urade godišnje više od prosjeka, dobiju godišnju premiju.

Ostali radnici imaju fiksnu nedjeljnu plaću i dodatak, ovisno o količini namuzenog mlijeka.

Stambene prilike radnika na farmi

Radnici su na ovom gospodarstvu većinom samci (bez porodice), pa se lakše rješava problem stanovanja, koji je i na ovoj, kao i na većini farma u Engleskoj težak, jer vlasnici farma, koji su dužni, da podižu sve zgrade na farmi, pa i stambene, i zakupci koji to nisu dužni, ali kojima su one potrebne, izbjegavaju da ulažu novac u zgrade i druge građevinske objekte. To je slučaj i u ovom primjeru. Ovo je uopće, po mom mišljenju, vrlo velik nedostatak sistema zakupa u poljoprivredi Engleske.

Zato je poljoprivredni zakon od god. 1947. vrlo strog u odnosu na vlasnike s obzirom na održavanje građevinskih objekata, provođenje melioracionih radova i ulaganja novih investicija, i u odnosu na zakupce, s obzirom na gospodarenje na farmi, vrlo strog. Po tom Zakonu, Ministarstvo poljoprivrede može vlasniku farmu oduzeti i njome raspolagati, ako utvrdi, da se slabo brine za zemljište i građevinske objekte. Isto tako može lošem zakupcu otkazati zakup i predati farmu u zakup drugom licu. Od ožujka 1948., do ožujka 1954. g. bilo je na taj način riješeno vlasništva 379 lica, a do srpnja 1954. bio je 931 farmer stavljen pod nadzor.

Pomanjkanje kućica za stanovanje na nekim farmama na ovom gospodarstvu stvara poteškoće i u pogledu organizacije rada. Radnici se moraju stoga prevoziti na rad s farma, koje imaju kuće za stanovanje, na farme, koje nemaju stambenih kuća, a to povećava troškove proizvodnje. Mr. Peterson želi, da svaka farma njegovog gospodarstva ima svoje kućice za stanovanje i sva ostala potrebna sredstva za proizvodnju, ali mu to do sada nije uspjelo ostvariti.

Na farmama ovog gospodarstva, koje su opremljene zgradama, u centru je kuća za direktora, a na punktovima (blokovima) su stambene kućice za ostale radnike.

Vrijednost kapitala, gosp. Petersona uloženog na farmi iznosi £ 86.800, od toga otpada samo na strojeve £ 55.300. Postiže čist godišnji prihod u iznosu od £ 10.000, a godišnje plaća £ 25.000 do £ 30.000 poreza na promet.

Zaključak

Velika gospodarstva u Engleskoj (od 50 akri naviše) posjeduju većinu zemlje i daju glavnu masu poljoprivrednih proizvoda. Ova gospodarstva predstavljaju osnovu engleske poljoprivredne proizvodnje.

Pretežno na farmama u Engleskoj javljaju se tri lica, po klasičnoj shemi organizacije kapitalističkog poljoprivrednog gospodarstva: vlasnik — zakupac — poljoprivredni radnik.

Zakup je dominantan način vođenja gospodarstva i u Engleskoj je proširen više nego bilo u kojoj drugoj zemlji. Država ga podržava.

Gospodarstva u Engleskoj rajonirana su, s nacionalno specijaliziranom proizvodnjom. Proizvodnja je na visokom stepenu, naročito stočna proizvodnja. Procesi poljoprivredne proizvodnje u velikoj su mjeri mehanizirani, pa je i proizvodnost rada visoka, ali još uvijek zaostaje iza proizvodnosti rada u najnaprednijim zemljama u tom pogledu. Težište nastojanja na unapređenju poljoprivredne proizvodnje u Engleskoj je na povišenju proizvodnosti rada. Radi toga se nastoji naročito na povećanju i usavršavanju mehanizacije radnih procesa u gospodarstvima i smanjenju radne snage, koja ne sudjeluje direktno u proizvodnji. Stalan sistematski rad provodi se u svrhu povećanja prinosa po jedinici površine i grlu stoke.

Izvori i literatura

- 1.) Zabilješke s predavanja na Naučno-istraživačkom institutu poljoprivredne ekonomike i Institutu za agrarne poslove Oxfordskog univerziteta. Zabilješke s posjete Odjelu za radnu snagu i strojeve u poljoprivredi Ministarstva poljopr. i rib. u Londonu. Zabilješke s posjete Odjelu za poljoprivredno-ekonomsku savjetodavnu službu Poljoprivrednog fakulteta, univerziteta u Readingu. Zabilješke s posjete Odjelu za upravljanje farmama i Odjelu za poljoprivrednu ekonomiku i statistiku Ministarstva poljoprivrede i ribarstva u Londonu. Zabilješke s posjeta Nacionalnoj uniji poljoprivrednih radnika u Londonu. Zabilješke s posjeta više farma različitih tipova — 1954. Zabilješke s posjeta Nacionalnoj uniji farmera u Londonu.
- 2.) Ashby, A. W.: Management in British Agriculture, Oxford.
- 3.) Follel, R. R. W.: Management and Managerial Incentives in a Sample of Large — Scale Farming Businesses, Oxford, 1951.
- 4.) Buchanan K.: The Distribution of Systems of Farming in Britain.
- 5.) National Union of Agricultural Workers (H. Collison, General Secretary): Report and Balance Sheet for the year 1953, London, 1954.
- 6.) Ministry of Agriculture and Fisheries: Agriculture in Britain, London, 1950.
- 7.) Munder A. H.: An Outline of Economic Principles in Farm Organization and Management, Oxford, 1950.
- 8.) Vernon B.: Agricultural Wages Board, London. — London, 1953.